

ВИСНОВОК

наукового керівника щодо виконання індивідуального плану освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії та роботи над дисертацією
Зуб Алли Василівни

«Взаємодія органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в системі управління інклюзивною освітою в Україні»,
яка подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 28 – Публічне управління та адміністрування
за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування

Зуб Алла Василівна є випускницею Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, магістр публічного управління та адміністрування. У листопаді 2018 року вона вступила до аспірантури ХарРІ НАДУ при Президентові України, у 2022р. завершила навчання в аспірантурі, у 2024р. була зарахована до аспірантури Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна для завершення роботи над дисертаційним дослідженням. Навчальну складову індивідуального плану освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії Зуб А.В. виконала у повному обсязі.

Робота Зуб А.В. над темою дисертації почалась із формулювання завдань дисертаційного дослідження:

- проаналізувати інституційні та законодавчі засади функціонування системи інклюзивної освіти сучасної України;
- дослідити закордонний досвід публічної політики забезпечення освітніх прав дітей з інвалідністю;
- дослідити особливості трансформаційних процесів в системі інклюзивної освіти в роки незалежності України та визначити її сучасний стан;
- охарактеризувати роль інститутів громадянського суспільства у створенні інклюзивного освітнього середовища на рівні загальної середньої освіти в умовах повномасштабної війни;
- дослідити механізми впровадження публічної освітньої політики щодо дітей з ООП на рівні територіальної громади в умовах війни та

повоєнного відновлення;

- розробити практичні рекомендації з підвищення ефективності взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства в забезпеченні освітніх прав дітей з інвалідністю.

Окремі завдання дослідження були суттєво скореговані А.В. Зуб через початок повномасштабної російсько-української війни у 2022р., що кардинально позначилася на проблемі забезпечення освітніх прав дітей з інвалідністю.

Усі визначені завдання дисертаційної роботи, які ставила перед собою Зуб А.В., було виконано. Це дозволило зробити наступні висновки.

На підставі вивчення законодавчих актів, наукових джерел та літератури авторкою показано, що термінологічний апарат даної проблеми протягом 1991-2024 р. перебував в стані постійного вдосконалення, гуманізації та уніфікації. Зокрема, такі поняття як «інклюзивна освіта», «інклюзивне навчання» викладалися з різним ступенем повноти, набували різного трактування в нормативних джерелах. Подібною є ситуація із основним об'єктом інклюзії – особою з особливими освітніми потребами. Протягом 2014-2024рр. в Україні було прийнято низку нормативно-правових актів, котрі чітко визначають зміст ключових понять, унормовують їх використання. В ході своєї еволюції такі поняття як «інклюзивне навчання», «інклюзивне освітнє середовище», «особа з особливими освітніми потребами» позбулися таких конотацій як освіта для неповносправних, інвалідів, хворих тощо. На першому етапі утворення системи інклюзивної освіти основними суб'єктами інклюзії були інститути громадянського суспільства: недержавні організації освітнього спрямування, батьківські співтовариства, благодійні фонди тощо. Їх активність, сполучена із матеріальною, методичною та кадровою підтримкою закордонних партнерів, створила підвалини діючої нині системи публічного управління інклюзивним навчанням.

Ефективним засобом вирішення проблем фінансового забезпечення

прав осіб з ООП є громадські бюджети або бюджети участі. Протягом 2015-2022рр. громадське бюджетування перетворилося з окремих пілотних проектів в широко розповсюджену та ефективну практику вирішення завдань по створенню інклюзивних життєвих та освітніх просторів в громадах України. В зазначений період, в кожному обласному центрі України що використовує механізм бюджету участі, впроваджувалися проекти спрямовані на підтримку освітніх потреб осіб з інвалідністю, мало мобільних груп населення тощо.

Вся сукупність проектів, що стали предметом аналізу А.В. Зуб вона розподілила на чотири частини. Перша, це проекти орієнтовані на створення безпечного життєвого середовища для всіх громадян, зокрема: освітлення вулиць, асфальтування тротуарів, облаштування перехресть зручними з'їздами тощо. Друга група – ініціативи, спрямовані на осіб з інвалідністю без розрізнення їх на окремі вікові та професійні категорії. До третьої групи віднесено проекти не освітнього спрямування, бенефіціарами яких є діти з інвалідністю. Доведено, що не всі проекти, серед бенефіціарів яких зазначені діти з особливими потребами, дійсно спрямовані на задоволення інтересів сам цієї категорії. Четверта група складається з проектів, цільовою аудиторією яких є діти з ООП, їх батьки, педагоги, соціальні працівники тощо. Їх ініціаторами переважно є учасники освітнього процесу, а місцем реалізації – територія або будівля навчального, лікувального чи реабілітаційного закладу.

Доведено, що потребують конкретизації обладнання та пристосування інклюзивного освітнього простору і, перш за все – ресурсних кімнат. Потребує додаткової регламентації її допустима/рекомендована площа, рівень освітлення, бажане місце розташування. Проте, в жодній з вітчизняних шкіл наявність такої локації не було передбачено на стадії проектування та побудови закладу.

Показано, що одним з наслідків повномасштабної російсько-української війни, який стає очевидним вже зараз, є кардинальне переосмислення поняття «безпечне середовище». На сьогодні безпека освітнього процесу розглядається як невід'ємна складова загальної безпеки життєвого середовища

не лише в закладі освіти, але і в населеному пункті, територіальній громаді, регіоні. Таким чином, законодавчо затверджене визначення «безпечного освітнього середовища» розширюється, виходить за межі свого інструментального виміру, а сама «безпечність» набуває ваги умови, обов'язкової для виживання та розвитку.

За період 2022-2025рр., особливо в прифронтових регіонах, саме заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО) перетворилися на справжні осередки життя для мешканців ТГ і, в тому числі для дітей з ООП. Зважаючи на міцність, місткість, місце розташування та суспільну значущість цих закладів, природно, що саме в приміщеннях ЗЗСО були створені перші, спочатку найпростіші, а потім і все більш придатні та багатофункціональні укриття. В багатьох громадах органами місцевого самоврядування (ОМС) було докладено значних зусиль для залучення коштів для створення таких безпечних освітніх просторів (БОП) за рахунок як місцевих, так і державних ресурсів. Ключове значення для можливостей та успішності має допомога авторитетних міжнародних партнерів нашої держави, що вкладають значні кошти в створення БОП.

Доведено, що вивчення ефективності державної політики інклюзивної освіти потребує регулярних досліджень моніторингового характеру. Наявні на сьогодні результати окремих соціологічних досліджень утворюють певне фактологічне тло, проте не дають змогу оцінити динамку змін у ставленні до інклюзивної освіти з боку таких категорій як: батьківська спільнота, діючі педагоги, експерти-теоретики освітньої галузі, співробітники органів управління освітою тощо. Не достатньо репрезентативні висновки, зроблені на основі вибіркового та нерегулярного опитування в окремих регіонах держави, можуть створювати хибну картину суцільних успіхів, або навпаки, постійних невдач у впровадженні інклюзії та лягати в основу неналежним чином підготовлених управлінських рішень.

Показано, що важливим завданням органів місцевого самоврядування є підвищення заробітної плати не лише педагогам, але й директору закладу та

його профільному заступнику. За наявності в школі дітей з ООП на її керівництво лягає низка додаткових обов'язків: постійний пошук ресурсів для створення безбар'єрного освітнього простору; посилений контроль за навчальним процесом саме в «інклюзивному» класі; перманентна комунікація з батьками дітей з ООП; проведення роз'яснювальної роботи з батьками нормо-типових дітей, в тих випадках, коли дорослі негативно ставляться до спільного навчання їх вихованців з «інклюзивними» дітьми.

Доведено, що спроможність ОМС забезпечувати права ООП варто розглядати в контексті тих дискусій, що тривають в експертному та батьківському середовищах з приводу реформи інтернатних закладів. Частина освітянської спільноти та громадського сектору наполягають на закритті таких закладів та влаштуванні дітей до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу тощо з влаштуванням дітей на навчання до звичайних ЗЗСО. Серед актуальних викликів для органів місцевого самоврядування є оптимізація мережі санаторних шкіл, котра мала бути завершена вже до кінця 2021р., а пізніше було пролонгована до 1 липня 2022р., після чого фінансування таких закладів мало бути припинено. У зв'язку з цим засновники закладів повинні або закрити його, або перепрофілювати в один з типів, визначених чинним законодавством. Станом на початок 2025р. остаточне вирішення даного питання загальмовано через триваючу повномасштабну війну в Україні.

Доведено, що наявність безпечних освітніх просторів в ЗЗСО відкриває шлях для дітей з ООП до навчання в офлайн форматі, але не гарантує його. Проте, очне навчання в ЗЗСО позитивно позначається на економічній ситуації в громаді, покращує позиції на місцевому ринку праці батьків неповнолітніх дітей, особливо матерів, котрі самостійно виховують своїх дітей. Наявність офлайн формату освітнього процесу є одним з головних приваблюючих чинників родин з дітьми з ООП, особливо тих, в яких дорослі володіють найбільш затребуваними та/або високооплачуваними професіями, тож швидше за інших мешканців здатні змінити місце проживання на відносно

безпечніші регіони. Виїзд батьків з дітьми за межі населеного пункту та громади каталізує проблему малокомплектності шкіл, яка була однією з найгостріших і в довоєнний період, а у зв'язку із масовими міграційними процесами воєнного часу набула критичної актуальності. Дослідження показують, що навіть мешканці невеликих населених пунктів, в яких до війни були малокомплектні школи, що, очевидно були не здатні надавати якісну освіту, тим не менше наполягали на відновленні діяльності ЗЗСО як тільки це стане можливе з безпекової точки зору.

Показано, що парадигма «селище живе поки в ньому функціонує школа» є не релевантною для все більшої кількості населених пунктів прифронтових регіонів. В цьому контексті ОМС варто систематично проводити роз'яснювальну роботу з мешканцями, не лише пояснюючи в кожному конкретному випадку неможливість відновлення роботи малокомплектних шкіл, але й докладати зусиль для забезпечення підвозу дітей шкільного віку до опорних ЗЗСО громади. Для такої інформаційної кампанії керівництву ОМС варто залучати як організовану громадськість, так і неформальних лідерів громадської думки, використовувати весь арсенал учасницького та дорадницького підходів у вирішенні питань місцевого розвитку. Інструменти адвокації є універсальними і можуть бути дієвими як під час кампанії щодо збереження мережі закладів освіти, так і при її оптимізації.

Зроблено висновок про те, що кількарічне перебування дітей на дистанційному навчанні критично негативно позначилося на рівні володіння як теоретичними знаннями, так і практичними навичками, необхідними для повсякденної діяльності, здобуття вищої освіти тощо. Відновлення освітнього процесу в безпечних освітніх просторах ліцеїв не лише мінімізує вищенаведені негативні тенденції, але і відкриває можливості для надолуження освітніх втрат. Для того, щоб це надолуження відповідало інтересам всіх учасників освітнього процесу варто дотримуватися низки умов. Процес надолуження має бути логічним, добре прорахованим доповненням до основних уроків, не дублювати їх зміст, не випереджати їх з точки зору

календарно-тематичного планування. Показано, що участь в процесі надолуження освітніх втрат є правом дитини, але не її обов'язком, тож органам управління освітою необхідно уникнути старої «хвороби» української системи освіти – надмірного захоплення звітністю та гонитвою за максимальними показниками. Це особливо важливо в тих випадках, коли від кількісної наповненості шкільних груп із надолуження залежить розмір винагороди (заробітної плати) педагога.

Аналогічні проблеми можуть виникати і тоді, коли ремонт та/або облаштування БОП, а також фінансування занять з надолуження здійснюється за рахунок проєктів, що їх реалізують українські організації за підтримки міжнародних партнерів. Ще на етапі підготовки проєктних заявок, намагаючись справити на потенційного донора якомога краще враження, грантери закладають значні, а подекуди і нереальні для виконання показники, яких в подальшому прагнуть досягти в тому числі і шляхом надмірного навантаження на безпосередніх виконавців – педагогів та учнів цільових ЗЗСО. В ході надолуження освітніх втрат важливо дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог, необхідно уникати фізичного да психоемоційного перевантаження як дітей, так і вчителів. З початком повномасштабного вторгнення педагоги не лише продовжили виконувати власні посадові обов'язки, але й отримали інші, не передбачені посадовими інструкціями.

Працюючи над дисертацією Зуб А.В. проявила себе як науковиця, котра має достатній рівень теоретичної і методичної підготовки, здатна самостійно ставити й розв'язувати наукові та практичні завдання. Слід відзначити вміння здобувачки працювати з джерелами інформації, систематизувати й узагальнювати опрацьовані теоретичні та отримані практичні матеріали.

Аспірантка Зуб А.В. співпрацювала з науковим керівником протягом усього терміну навчання в аспірантурі. Здобувачка постійно вдосконалювала свою професійну майстерність, підвищувала рівень виконання наукових досліджень та зарекомендувала себе як наполеглива та працелюбна дослідниця. Вона безпосередньо брала участь у виконанні всіх етапів

проведення дослідження. Усі наукові та практичні результати, що наведені в дисертації, отримані особисто здобувачкою.

Дисертаційна робота Зуб А.В. є самостійно виконаною науковою працею. Усі сформульовані в ній висновки, теоретичні положення та пропозиції ґрунтуються на особистих дослідженнях. Всі випадки використання результатів досліджень інших осіб, в обов'язковому порядку містять посилання на джерело запозичених даних. У роботі не використовувалися ідеї співвиконавців науково-дослідної роботи. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 13 публікаціях, з них 4 – у наукових вітчизняних фахових виданнях, 9 у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій з проблематики публічного управління та адміністрування, педагогіки, соціальної роботи тощо.

Вважаю, що наукова складова індивідуального плану роботи Зуб Алли Василівни виконана повністю та на високому рівні.

Науковий керівник,
кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
ННІ «Інститут державного управління»
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Антон МЕЛЯКОВ

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Качальник відділу
кадрів

